

Ida Mlakar
Mestna knjižnica Ljubljana

POMEN KNJIŽNICE PRI SPODBUJANJU DRUŽINSKEGA BRANJA

Prispevek želi poudariti pomen splošnih knjižnic pri spodbujanju družinskega branja. Opozarja na pomen notranje motivacije za branje ter različnih možnosti in načinov spodbujanja družinskega branja, ki so na voljo v splošni knjižnici. To so v prvi vrsti raznovrstnost izbora, svoboden in prosti pristop do gradiva, njegova postavitev, različne bibliopedagoške dejavnosti za otroke in družine, priporočilni sezname kakovostnega branja, različne vrste izobraževanj, povezanih s promocijo kakovostnih knjig za družinsko branje, predvsem pa povezovalna vloga, ki jo splošna knjižnica lahko odigra v sodelovanju z vrtci, šolami, zdravstvenimi in drugimi ustanovami, ki izvajajo programe družinskega branja.

The article emphasizes the significance of public libraries for the promotion of family reading. It points out the importance of the inner motivation for reading, and the different options and manners of the promotion of family reading, available in public libraries. These are: diversity of selection, free access to all materials, library layout, different bibliopedagogical activities for children and families, recommendation lists of quality reading, different kinds of education, linked with the promotion of quality books for family reading, and above all the uniting role, performed by a public library in cooperation with kindergartens, schools, health centers and other institutions, implementing the programs of family reading.

Uvod

Strokovnjaki delijo projekte družinskega branja v dve skupini – v tiste, ki imajo za cilj razvijanje predopismenjevalne spretnosti, in tiste, ki imajo za cilj razvijanje bralnega razumevanja, bralnih strategij in razvoj govorne kompetence. (Grginič, 2005: 72).

Različni programi družinskega branja pri nas: predšolska bralna značka, bralna značka v prvem triletju osnovne šole, programi družinske pismenosti Beremo in pišemo skupaj, Branje za znanje in branje za zabavo Andragoškega centra Slovenije, nekateri starejši programi, kot sta Zibelka branja, Babica in dedek pripovedujeta, različni založniški projekti ter še posebej knjižna in književna vzgoja v splošnih knjižnicah, namenjena družinam, kažejo, da se zastavljeni cilji med sabo precej

prepletajo. Poleg omenjenih je izhodiščni cilj notranja motivacije za branje oziroma pozitiven odnos in interes za branje nasploh. (Bucik, 2003: 113).

Ne glede na različne cilje in pristope programov za družinsko branje, se zavedamo, da je branje v družini zelo pomembno, saj »otroci, ki radi in dobro berejo, prihajajo iz družin, kjer tudi domači radi berejo in spodbujajo branje.« (Bucik, 2003: 113).

Prav tako se strinjamo, da igra splošna knjižnica s svojimi mladinskimi oddelki v družinskem branju pomembno vlogo, saj z vsem svojim strokovnim delom in praktičnimi izkušnjami podpira ter spodbuja prizadevanja staršev, vzgojiteljev in učiteljev za branje v družini, le da vidi svoje poslanstvo predvsem v motiviranju in ustvarjanju ugodne bralne klime. V tem smislu razvija mladinski knjižničar različne dejavnosti že v otrokovem predbralnem obdobju, poskuša z njimi pritegniti k branju vso družino in veselje do knjig in branja razvijati za vse življenje, predvsem kot posledico prijetnih izkušenj z zgodnjim doživljanjem branja.

Dostop do branja in postavitve gradiva

V zasledovanju tega cilja si mladinski knjižničar prizadeva izpostaviti pomen **raznoverstnega izbora in demokratičnega oziroma svobodnega in avtonomnega dostopa** do branja. Ker se v tem oziru zdi postavitev leposlovnega gradiva do 9. leta starosti (C-starostna stopnja) premalo pregledna, želimo knjižničarji za družinsko branje izpostaviti takšne tipe knjižnega gradiva, ki odgovarjajo najosnovnejšim potrebam družinskega branja (igri in zgodnjemu učenju ob knjigi, branju slik in doživljanju besedila s pomočjo glasnega branja in pripovedovanja, branju v nadaljevanjih ter potrebam začetnega samostojnega branja).

Postavitev mladinskega gradiva, ki omogoča enostaven in pregleden dostop do gradiva glede na različne potrebe za družinsko branje tako izpostavlja tri tipe knjig za predbralno in zgodnje bralno obdobje: igralne knjige (igroknjige), slikanice in ilustrirane knjige ali knjige zgodb. Poleg leposlovnega branja so za družinsko branje prav tako pomembni poučna literatura, kakovostna mladinska periodika ter različne vrste neknjižnega gradiva, ki ponuja multimedijske in interaktivne možnosti spodbujanja branja, ne nazadnje tudi priročniki, namenjeni staršem (družinam) za različne dejavnosti ob branju.

Vse to knjižno in neknjižno gradivo mladinski knjižničar predstavlja in z njim motivira za družinsko branje z različnimi bibliopedagoškimi dejavnostmi, kot so **ure pravljič za otroke in družine, ter igralne ure s knjigo za otroke in družine**, ki ponujajo različne načine ob branju spremljajočih ustvarjalnih dejavnosti. Namen teh prireditev in dejavnosti je seveda tesno povezan s knjižnično osnovno dejavnostjo – izposojajo gradiva za družinsko branje.

Mladinski knjižničar se na vseh področjih svojega dela trudi upoštevati različne družinske bralne interese, potrebe, razpoloženja, individualne razlike in bralno usposobljenost tako otroka kot njegove družine ter z rednim obiskovanjem knjižnice postopoma oblikovati in dvigovati družinski bralni nivo. Za to mora seveda dobro poznati knjižno produkcijo za otroke in priporočati kakovostne knjige, ki so v danem trenutku najbolj primerne.

Strokovna srečanja in izobraževanja za mentorje branja

Mladinski knjižničar si prizadeva povezovati različne institucije, ki sodelujejo v programih družinskega branja tudi s pomočjo sprotnega izobraževanja, informiranja, predstavitve lastnega dela različnim mentorjem družinskega branja na **strokovnih srečanjih in posvetovanjih**, kot so na primer strokovna mesečna srečanja v Mestni knjižnici Ljubljana.

Prva srečanja mladinskih knjižničarjev splošnih in šolskih knjižnic segajo v leto 1956. Ta srečanja so bila predvsem informacije o novih knjižnih izdajah za otroke in mladino, nekakšne bralne ure, ki so že od svojih začetkov povezovale knjižničarje z različnih koncev Slovenije. Leta 1972 pa so predstavitve novih knjig prerasle v redna mesečna srečanja, ki iz leta v leto pritegnejo večji krog mladinskih knjižničarjev in drugih strokovnjakov s področja mladinske književnosti in knjižničarstva ter mentorjev branja (mladinske knjižničarje šolskih in splošnih knjižnic, vzgojitelje, učitelje, založnike, idr.). Tudi v naslednjih letih je mladinske knjižničarje vodila zlasti ideja po strokovnem izobraževanju, združevanju, dobrem informiranju, skratka po posodabljanju in nadgrajevanju lastnega znanja. Strokovne srede so tako po letu 1992 poleg ažurne predstavitve novih knjig odpirale še različne strokovne teme v obliki okroglih miz, referatov, predavanj in poročil, ki jih prispevajo različne strokovne ustanove, povezane s knjigo in branjem in na katere se množično odzivajo tudi mentorji branja.

Seznami in priročniki kakovostnega branja

Mladinski knjižničarji oblikujejo in razširjajo tudi različne **sezname kakovostnega branja**, kot je **Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig**, namenjen staršem, vzgojiteljem, učiteljem in mentorjem različnih oblik knjižne vzgoje, da bi se lažje znašli in otroku poiskali »pravo knjigo ob pravem času.« Sodelavci Centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici Ljubljana vsako leto izdelamo tematski in priporočilni seznam knjig za mladino s kratkimi povzetki vsebin (anotacijami), po novem priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig. Upošteujemo v prvi vrsti kriterij kakovosti (zlate hruške), primernosti knjig glede na otrokovo starost, bralno usposobljenost in motiviranost za branje, predvsem pa kriterij različnih bralnih interesov in potreb. S tako predstavljenim izborom želimo pomagati tudi pri spodbujanju družinskega branja. Tematske in priporočilne sezname od leta 1999 do leta 2008 je mogoče najti na domači strani Mestne knjižnice Ljubljana, na naslovu www.mklj.si. Zadnji »seznam« nosi naslov *Pogled na drugo stran – priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig* in prinaša pregled knjižne produkcije za leto 2008.

Sodelovanje in povezovanje z različnimi ustanovami pri izvajanju programov družinskega branja

Mladinski knjižničarji smo tako z različnimi mentorji branja (vzgojitelji, učitelji in starši) v dejavnem partnerstvu, v katerega skušamo vnesti lasten, knjižničarski pogled na družinsko branje. V luči te specifične opozarjamo, da branje ni zgolj

»opravljanje bralne dolžnosti« ali »zakrinkana šola«, zlasti kadar se pojavi težnja, da bi brali zaradi storilnostno naravnanih motivov, ne glede na to, kako se sicer zavedamo vseh pozitivnih učinkov, ki jih redno branje prinaša za otrokov celostni razvoj.

Prav tako se zavedamo, da je »odkljukan« seznam knjig za družinsko branje premalo. Knjižničarji poskušamo navduševati za redno branje in obiskovanje knjižnice, kar pa je zagotovo zahtevna naloga, ki presega okvire družinskega branja, čeprav je z njim najtesneje povezana. Prizadevanja v to smer zahtevajo neprestano povezovanje različnih vidikov in načinov motiviranja za družinsko branje (vrtce, šole, založništvo, knjižnice, zdravstvo idr).

Nekaj knjižničarskih razmislekov o družinskem branju

Zdi se, da otrokovo percepcijo literature včasih precenjujemo in še večkrat podcenjujemo. Otroci neprestano presenečajo s svojim nezmotljivim razumevanjem estetskega in etičnega v literaturi za otroke, ki se mi zdita v naboru že predstavljenih ciljev družinskega branja ključnega pomena. Zato navajam nekaj misli strokovnjaka Petra Čačka iz Bratislave, ki izpostavlja osnovne funkcije slikanice, otrokove prve prave knjige, ki igra pomembno vlogo tudi znotraj družinskega branja (Čačko 2000: 15–16):

- a) **poučno-vzgojna** funkcija: S pomočjo slikanice dobi otrok odgovore na številna vprašanja in spoznava, da je knjiga vir znanja. Ob njej razvija različne funkcije mišljenja (razčlenjuje, sestavlja, primerja in posplošuje).
- b) **spoznavna** funkcija: Otroku s pomočjo slikanice preverja svoja spoznanja in znanje o stvareh, **odnosih in pojavih**, dobiva gotovost, da so njegova stališča pravilna in ustrezna.
- c) **izkustvena** funkcija: Danes mnogi mestni otroci nimajo izkušenj o načinu življenja na podeželju, sodobni otroci nimajo izkušenj o življenju v preteklosti, otroci v razvitem svetu nimajo izkušenj o življenju v manj razvitih delih sveta. Veliko tega lahko otroku približa slikanica – z zgodbo in sliko.
- d) **estetska** funkcija: V otroku razvija **občutek za lepoto**, bogati njegov čustveni svet in razvija njegov literarni in likovni okus.
- e) **zabavna** funkcija: Otroku ob slikanici poteši svojo potrebo po igri in zabavi ter tako na sproščen način pridobiva različna znanja.

Otrok v predbralnem obdobju uživa v poslušanju branja ali pripovedovanja zgodb, če so te primerno izbrane in zanimivo predstavljene. Optika družinskega branja je tako obrnjena k odraslim, zlasti k tistim, ki jim pomen družinskega branja ni samoumeven, posledično pa tudi k mentorjem branja, vzgojiteljem in knjižničarjem, ki družinsko branje motivirajo in se ob tem sprašujejo, kako ga izvajati, da bo sprejeto kot obogatitev družinskega življenja in ne kot še ena izmed vsiljenih dolžnosti.

Pisatelj, učitelj in literarni teoretik Aidan Chambers trdi, da odrasli posredniki branja stojimo v samem središču bralnega kroga. (Chaimbebrs 1991: 9).

Ob spoznanju, da niso vsi starši navdušeni bralci in da sploh niso vsi dobri bralci, poskušamo k družinskemu branju pritegniti predvsem tiste, ki so jim knjige in branje težje dostopni zaradi različnih razlogov: slabše izobraženosti, različnih

kulturnih izhodišč, revščine (Knaflič, 2003: 65–67). Starši, ki med svojimi družinskimi vrednotam morda branju ne namenjajo velike pozornosti, potrebujejo tenkočutno vodenje in motiviranje vzgojiteljev, učiteljev in knjižničarjev, da se pri tem ne bodo počutili zapostavljene in odrinjene. Dober mentor je tisti, ki se sam navdušuje nad branjem, v njem uživa in zna zagovarjati kakovost in različne oblike branja za različne potrebe. Pri oblikovanju svoje bralne kompetence mora biti zato samostojen in ustvarjalen. Le na tak način lahko služi kot bralni vzgled in bo lahko delil svoj osebni odnos do branja z otrokom in njegovo družino.

Knjižničarji pri svojem delu večkrat opažamo, da se razlogi, zakaj naj starši berejo svojim otrokom, opazno premikajo v smer uporabnega in ob tem ustvarjajo različne nove tržne niše. Tudi sami sem in tja radi pozabimo, da je branje veliko več kot zgolj tekmovalstvo, zaradi katerega bo otrok bolje napredoval v šoli, se bo prej naučil brati in pisati, bo bolj razgledan.

Tako si ob koncu ne morem kaj, da ne bi ponovno citirala dveh ameriških avtoric (Burns, Flowers, 1997: 182), ki sta materi, učiteljici in knjižničarki in pravita o branju v družinskem krogu v svojem članku *Praktičen vodnik za glasno branje*, takole:

Ne, ne moreva vam zagotoviti, da bodo vašega otroka sprejeli na fakulteto po njegovi izbiri; niti vam ne moreva obljubiti, da bodo vaši poslušalci v skupini najbolj vnetih bralcev. Toda če boste poskusili – in vztrajali – boste v branju našli obojestransko zadovoljstvo in rastoče medsebojno razumevanje za svoje ideje in sanje.

Odrpli boste kanal za sporazumevanje, ki bo lahko tekmoval z medmrežjem. Če se bo to zgodilo, se utegnejo izboljšati tudi ocene pri branju, da ne omenjamo dosežkov pri matematiki in drugih naravoslovnih predmetih, kar ugotavljajo tudi nedavne študije. Toda ne pozabite: užitek je prvi, pravičljiva ura ni le zakrinkana šola.

Povzetek

Članek predstavi različne oblike in cilje programov družinskega branja in skuša ob tem opredeliti posebno vlogo, ki jo znotraj le-teh predstavlja mladinski oddelek splošnih knjižnic. Poudari pomen različnih oblik knjižne, književne in knjižnične vzgoje v splošnih knjižnicah, namenjenih spodbujanju družinskega branja, raznovrstnosti izbora in prostega pristopa do branja, pomen postavitve gradiva, priporočilnih seznamov kakovostnih knjig za družinsko branje, pedagoškega dela mladinskega knjižničarja in motiviranja odraslih, zlasti staršev, izobraževanja in promoviranja kakovostnega branja za mentorje branja in ne nazadnje pomen povezovalne vloge, ki jo knjižnica lahko odigra skupaj z različnimi institucijami, ki se ukvarjajo z družinskim branjem.

Literatura

Album slovenskih ilustratorjev. Zbrala in uredila Alenka Veler. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.

Avguštin, Maruša: Slovenska knjižna ilustracija. V: *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana: Mladinska knjiga 2003.

Bralno društvo Slovenije. Strokovno posvetovanje (8; 2009) *Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili*. Zbornik Bralnega društev Slovenije. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009.

Branje v družinskem krogu. Ljubljana: Pionirska knjižnica, 1994.

Bucik, Nataša, 2003: Motivacija za branje. V: *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Burns, Mary M; Flowers, Ann A., 1997: *Have Book Bag, Will Trawl*. Horn Book 3–4.

Chambers, Aidan, 1991: *The Reading Environment*. Lockwood: The Timble Press.

Čačko, Peter, 2000: *Slikovnica, njezina definicija i funkcije*. Zbornik: Zagreb, 26. travnja 1999. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.

Gabrovec Rot, Veronika: Branje podob. V: *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana: Mladinska knjiga 2003.

Grginič, Marija, 2005: *Družinsko branje v procesu začetnega opismenjevanja*. (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Hürlimann, Betina: *Svet v slikanici: moderne slikanice iz 24. dežel*. Zürich: Freiburg i. Br.: Atlantis; Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968.

Ilustracija – bližnjica h knjigi. Zbral in uredil Jože Zupan. Ljubljana: Karantanija; Šentrupert: Osnovna šola dr. Pavla Lunačka, 2001.

Jamnik, Tilka: Književna vzgoja v vrtcu. V: *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana: Mladinska knjiga 2003.

Kakva je knjiga slikovnica: zbornik. Zagreb, 26. travnja 1999. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2000.

Knaflič, Livija, 2003: Različne družine – različni pristopi. V: *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana: Mladinska knjiga 2003.

Kobe, Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. (Otrok in knjiga).

Nikolajeva, Maria in Carole Scott: *How Picturebooks Work*. New York; London: Garland Publishing, 2001.

Nikolajeva, Maria: Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. V: *Otrok in knjiga*, let. 30, št. 58 (2003) 5–26.

Oko besede 2003 – Slikanica v mladinski književnosti. V: *Otrok in knjiga*, let. 31, št. 59 (2004), 37–57.

Pregl Kobe, Tatjana: *Slovenska knjižna ilustracija: ob razstavi Slovenska knjižna ilustracija 1979/1980*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1979.

Pregl Kobe, Tatjana: *Upodobljene besede: razvoj ilustrirane knjige*. Grosuplje: Mondena, 1998.

Priporočilni in tematski sezname mladinskih knjig so na voljo tudi na elektronskem naslovu: www.mklj.si:

1999 – *Priporočilni seznam mladinskih knjig*

2000 – *Priporočilni seznam mladinskih knjig*

2001 – *Med tabuji in fantastiko*

2002 – *Lov na klone in superjunake*

2003 – *Kozmični poljubi vzporednih svetov*

2004 – *Pravljnični vrtovi, sezname želja in druge dobre zgodbe*

2005 – *Klicarji zvezd*

2006 – *Padci in igre*

2007 – *O niču, odejah in koncu sveta*

2008 – *Polet nad črtasto pižamo ali pogum iz ptičje perspektive*

2009 – *Pogled na drugo stran*

Saksida, Igor: Bogastvo poetik in podob. V: *Otrok in knjiga*, let. 26, št. 47 (1999), 12–24.

Saksida, Igor: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Obzorja, 1994.

Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino 1945–1975. Ured. Kristina Brenkova in Niko Grafenauer. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1978.

Šircelj, Martina, Kobe, Marjana, Gerlovič, Alenka: *Ura pravljič*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972.